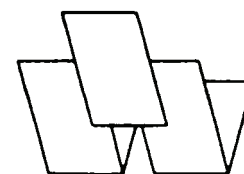

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST
Rek. nr. 416-3079451-83

België
P.B.
9160 Lokeren 1
8/4264

INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

VLAAMS
STREEKDRACHTEN
ARCHIEF

JAARGANG 33
NUMMER 1
MAART 2008

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE VAN DE
VLAAMSE VOLKSCULTUUR

INHOUD

EDITORIAAL

Bedankt—Dankje—Dankjewel Erik 1

WERKGROEPEN

Werkgroepen draaien op volle toeren 2

Werkgroep Communicatie 4

Haalbaarheidsstudie 5

VOLKSKUNST—VOLKSCULTUUR

Midzomernachtsvieringen, Sint-Jansvieringen ... een bijzondere
traditie 6

ANTWERPEN DANST ER(F)GOED 10

ERFGOEDDAG 13 APRIL 2008

IVV stelt vernieuwe bundel 'Vendeltermen' voor 11

Buitenkans 12

Vendeltermen 13

VOLKSMUZIEK

Uit het museum van volksinstrumenten ... van pijpzak tot trekzak of
open-en-toe ! 14

ARCHIVEREN

Van mooie dingen en nog mooiere herinneringen 18

Studiedag Zuurvrije Samenwerking 19

SPROKKELINGEN 20

STREEKDRACHTEN

De votiefschilderijen van de basiliek van Kortenbos uit de 17^{de}
eeuw of een kledingsbeeld van Limburg in de Spaanse periode 20

COLOFON 24

* v2*

v.u. G. Laekeman, Dorpsstraat 83, 9190 Stekene

M.KLINGE. David Teniers de Jonge. Schilderijen . Tekeningen. Antwerpen, 1991, p. 232-235.

- (6) J.PEACOCK. Kleding door de eeuwen heen. Een visuele geschiedenis. Haarlem-Kapellen, 1991, p. 125-126.
- (7) T.J.GERITS.O.c., p. 23. Historie en mirakelen Historie en mirakelen van Onze Lieve Vrouw tot Cortenbosch. Sint-Truiden, 1790, p.57-59
- (8) T.J.GERITS. O.c., p. 24. Historie en mirakelen, p.52-55.
M.GOYENS. Geschiedenis van Kortenbosch. Hasselt, 1948, p. 78.
- (9) F.SORBER. Kledij in Antwerpse archieven uit de zeventiende eeuw in -Antwerpen,in de XVIIde eeuw, 1989, p. 468.
M.CONRADS en G.KLINKHAMER. Elseviers Kostuumgids. Westerse kledingsstijlen van de vroege middeleeuwen tot heden. Amsterdam-Brussel, 1981, p.55.
- (10) De volledige studie vindt men in H. VANNOPPEN. De votiefschilderijen van de basiliek van Kortenbos bekeken uit het standpunt van kleding, mode en streekdrachten- in Kortenbos vroeger en nu. Deel IV. Kortenbos, 2007, p. 174-198. Dit boek werd uitgegeven bij het 20-jarig bestaan van de Geschied-en Heemkundige Kring Kortenbos in 2007.

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst vzw

Aan dit nummer 1 – maart 2008 van jaargang 33 werkten mee: Frans De Schutter, Jos De Sloover, Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Marcel Oelbrandt, Eddy Picavet, Jos Van Eyken en Henri Vannoppen.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn/haar bijdrage.

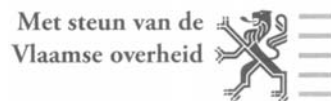
Het abonnementsgeld bedraagt 7,50 euro (binnenland), over te schrijven op bankrekening 416-3079451-83 t.n.v. IVV, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en het adres van de abonnee. Buitenlandse abonnees betalen 10,50 euro, over te schrijven naar IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB; de overschrijving gebeurt dan aan het tarief voor binnenlandse betalingen.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, Markt 40 bus 4, 9160 Lokeren, tel. 0476/355.976, e-post ivv.secretariaat@telenet.be

Alle andere IVV-uitgaven kunnen besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven (Viersel), tel./fax 03/475.12.05, e-post meersmanwouters@hotmail.com, of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be

EDITORIAAL

BEDANKT—DANK JE—DANKJEWEL ERIK

Ik hoorde enige tijd geleden iemand zeggen: ik zal pas tevreden zijn wanneer ik aan niemand nog dankjewel moet zeggen. Naar mijn mening een ronduit gevaarlijke uitspraak. Ons bestaan is onnoemelijk verweven met de goede wil van wie ons omringen, al was het maar de welwillendheid van de lezers.

Sus⁽¹⁾ blijft in nagenoeg alles pionier. Hij startte 'Volkskunst' op als de geschreven spreekbuis van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst. Het tijdschrift is al gedurende drieëndertig jaar een trouwe bondgenoot in onze communicatie met de buitenwereld, hoe bescheiden zijn verspreiding ook moge wezen. Alles werd opgestart in het tijdperk van de schrijfmachine. Eens de computer het knippen en plakken verving, kreeg Sus trouwe hulp van Dirk en Erik. Met de geleidelijkheid hem eigen, zorgde Erik voor de eindredactie, nummer na nummer, volume na volume.

Het resultaat mocht er zijn. Onder zijn beheer kon 'Volkskunst' zich in steeds meer schrijvers verheugen. Daar waar Sus nagenoeg hele nummers voor zijn rekening nam, zagen we de jongste 5 jaar niet minder dan 16 andere auteurs de pen opnemen. Sus en 'de 16' zorgden er voor dat Erik zich niet te veel om de inhoud hoefde te bekommeren. Erik zette alles op papier in een voor de lezer verteerbare vorm. Hij hield zelfs een statistiek bij in excel-formaat. In de tabel hier-naast krijgen we een idee waar de auteurs het over hadden.

In naam van Erik en IVV een warm dankjewel dus ook aan de schrijvers, ieder met zijn of haar aandachtspunten, zijn of haar stijl, zijn of haar boodschap. Deze en nieuwe auteurs zullen verder werken aan Volkskunst. Het huidige nummer bevestigt dat.

Wat het redactiewerk zelf betreft, strekt het Erik tot eer plaats te maken voor nieuw bloed. Communicatie blijft een belangrijk onderdeel van onze werking.

Rubrieken (alfabetisch)	Aantal bijdragen	
Banistiek	3	1,1%
Erfgoed	4	1,5%
Festivals Feesten	14	5,1%
Gilden	6	2,2%
IVV organisatie	22	8,0%
IVV publicaties	37	13,6%
Muziek	13	4,8%
Personalia	8	2,9%
Poppenspel	2	0,7%
Redactie	12	4,4%
Stoeten	3	1,1%
Streekdrachten	19	7,0%
Varia	11	4,0%
Vendelen	20	7,3%
Volksdans	65	23,8%
Volkskunst	33	12,1%
Volksverhalen	1	0,4%
Totaal	273	

Communicatie groeide ondertussen uit tot een veelzijdig gegeven. Naast het tijdschrift hebben we het internet met onze webstek, de elektronische uitwisseling van documenten via e-mail, het netwerk van de haalbaarheidsstudie en nieuwsbrieven. We vonden communicatie belangrijk genoeg om rond dat thema vrijwilligers samen te brengen tot een werkgroep. Stefaan Haesen, Jos Van Eyken, Jos De Sloover en Marcel Oelbrandt beantwoordden de oproep. Stefaan was bereid om de teksten om te smeden tot een tijdschrift, en het eerste nummer onder zijn beheer mag gezien worden. De overstap geeft meteen aan ons secretariaat een zwaarder gewicht. Dat ligt in de lijn van ons beleid waarbij steeds meer initiatieven zullen convergeren naar een herkenbaar centrum.

Erik, tijden veranderen. We hebben dat al meermaals in 'Volkskunst' met voorbeelden geïllustreerd. Toch moeten we niet overhaast te werk gaan. Alhoewel je aan dit nummer niet de klassieke zorg hebt moeten besteden, blijf je er toch in aanwezig. We maken gebruik van de welwillend doorgestuurde kaff. We zullen jouw concept nog een tijdlang handhaven. Grote mensen laten monumenten na, geen ruïnes. Je mag blij en fier zijn met het monument 'Volkskunst'. Nogmaals dank, ook voor de stilzwijgende belangstelling en ondersteuning in de toekomst.

Gert Laekeman

Voorzitter IVV

Noten:

(1) Frans Geens.

WERKGROEPEN

WERKGROEPEN IVV DRAAIEN OP VOLLE TOEREN

Het IVV telt vier werkgroepen: het Vlaams Dansarchief, het Vlaams Vindelarchief, de Streekdrachtencommissie en de Werkgroep Communicatie.

De eerste drie fungeerden jarenlang onder de bezielende leiding van Frans 'Sus' Geens, de ere-voorzitter van het IVV. Alle drie de werkgroepen draaien op volle toeren, de vernieuwde regelmaat waarmee nieuwe publicaties verschijnen is er het levende bewijs van. De vierde werkgroep, de Werkgroep Communicatie, is een boreling die het levenslicht zag op 18 februari jl. Zij krijgt tot taak de radertjes van interne en externe communicatie soepel te laten draaien.

8. Het votiefschilderij 'Een ellendich kindt, kreupel, doof, stom en blindt, geneest, gaet, hoort, spreeckt en siet'

Een vrouw legt haar kindje op het altaar omringd door familieleden en een priester. Het ging om het mirakel van Elisabeth Philips in 1640. Deze was de dochter van Arnold Philips en Margaretha Robijns van Lummen. Volgens het mirakelboek was het kind mismaakt van het hoofd tot aan de voeten, doof, stom, blind, lam en kreupel⁽⁸⁾. De man draagt de wambuis, broek en mantel. De wambuis is een kort aanpassend kledingstuk met lange mouwen. Op het einde van de 17de eeuw vervangt men de term wambuis door 'justaucorps' en 'jupon'⁽⁹⁾. Later spreekt men van een 'kazak'. Opvallend zijn de platte witte kragen bij de dames. Het décolleté was in de mode. Langs het décolleté droeg men een strook kant of een platte kraag. De burgervrouwen in de noordelijke landen bedekten het décolleté met een 'bef' of rabat of met een 'neerstik' of halsdoek. Heel wat beffen waren uit kant.

Besluit

De votiefschilderijen van de basiliek van Kortenberg⁽¹⁰⁾ zijn niet zeer gedetailleerd zoals dat het geval is met deze te Gent en te Overijse, waar de votiefschilderijen echte portretten zijn. Toch zijn de votiefschilderijen van Kortenberg belangrijk omdat ze ons een sfeerbeeld geven van de kledij in het midden van de 17de eeuw. Het is niet altijd duidelijk of het om mode of streekdracht gaat. Beide zijn duidelijk met elkaar verwant. Het platteland wordt geïnspireerd door de mode van de stad. De armere groepen bootsen de rijkere na. De streekdracht vindt haar oorsprong in de mode. Het is de 'low culture' (de volkscultuur) naast de 'high culture' (elitecultuur).

Dr. Henri Vannoppen

Noten

- (1) M.DAEM. Votiefschilderijen en mirakelboek van kapelletje Schreiboorn te Gent. Gent, 1975, 140 p.
- (2) C.WILLAERT. Lanck sieck en sibillijck genesen. Bijdragen tot de geschiedenis van Ijse, Lane —en Dijleland, deel XVII. Overijse, 1999, p. 23-49.
H. VANNOPPEN. Streekdrachten in onze gewesten. Gent, 1994, p. 204-205.
- (3) KLAUS BEITL. Votivbilder als quellen für die Kleidungsforchung am Beispiel von Vorarlberg, in Kleidung-Mode-Tracht. Wenen, 1987, p. 159-176.
- (4) T.J.GERITS. Mariale basiliek van Kortenberg. Hasselt,(s.d), p. 22-23.
- (5) Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel. Oude Kunst - in de reeks Musea van België. Brussel, 1967 (6de uitgave), nr. 69.

Het kreupele meisje op het schilderij is vergezeld van haar moeder en een andere dame. De kruk ligt op de trede. Het zou hier waarschijnlijk gaan om de genezing van Katharina Mathot, dochter van koopman Libert Mathot uit Luik⁽⁴⁾. De moeder droeg een jak met panden die breed uitslaan. Boven de rok werd een schort gedragen geheel volgens de mode van de tijd. Op het hoofd droeg de vrouw een witte muts. Deze witte muts was ook zichtbaar bij de boerin op het schilderij 'Boerenfamilie voor de hoeve' van David Teniers II de Jongere. De schort was niet alleen functioneel als deel van de werkkledij, maar werd ook als statussymbool gebruikt in de 17de eeuw bij zondagse kerkgangkledij. De jak met lange panden of het keursje vinden we ook terug op de schilderijen van David Teniers II de Jongere (1610-1690) denk maar aan 'Vlaamse kermis'⁽⁵⁾. De dansende vrouw draagt daar ook dat keursje met lange panden, een soort 'kazevek'. Rood, witroos en groen waren daarbij geliefde kleuren. De voorschoten waren gewoonlijk wit. Het witte kapje onder de kin vastgebonden is bijna Europees in deze periode. We vinden het zowel in Vlaanderen, als in Holland als in Frankrijk⁽⁶⁾.

7. Het votiefschilderij 'Een dochterke gebooght met haer hoofd tot de kniën recht haer op aen de eyck van O.L.Vrouw'

Het kreupele meisje richtte zich op uit haar draagstoel en loopt in de richting van het Mariabeeld. Het ging hier om Maria Nullens, dochter van Bartholomeus Nullens en Maria Peeters uit Mal of eerder uit Cleyn-Mal bij Tongeren. De dochter was erg kreupel. Haar gebogen hoofd raakte tot aan de knieën. De processie van Mal en Sluizen kwam door haar dorp en ze volgde in een draagstoel mee. Dat was in 1641. Haar toestand verbeterde. Na twee nieuwe bedevaarten in 1642 en 1643 was ze volledig in orde⁽⁷⁾. Het meisje draagt duidelijk rok en jak of keursje. De man bij de draagstoel draagt het haar lang zoals het de mode was in de 17de eeuw.

Vlaams Dansarchief, coördinatie Dr. Gert Laekeman.

Leden van het Vlaams Dansarchief aan het werk ten huize van Andrea Sterck.
... In de richting met de zon: Andrea Sterck, Koen Augustyniak, Gert Laekeman en Paula Wouters. Foto door Marcel Oelbrandt ...

Deze werkgroep, de oorsprong van het IVV, vergadert maandelijks. Tussendoor wordt er in subwerkgroepen aan afzonderlijke opdrachten gewerkt. Momenteel staat heel wat op stapel omtrent het noteren van mazurka's en de samenwerking met andere organisaties bij het beoefenen en verspreiden van het Vlaams volksdanserfgoed.

Vlaams Vendelarchief, coördinatie Frans De Schutter.

Het Vlaams Vendelarchief is reeds meer dan vijftientig jaar actief, en vergadert eveneens maandelijks. Aanvankelijk was de werkgroep bezig met het noteren van authentieke reeksen, wat leidde tot het standaardwerk 'Het Vliegende Vendel' (1984). Op 13 april wordt, ter gelegenheid van Erfgoeddag, de vernieuwde brochure 'Vendeltermen' voorgesteld (zie elders in dit blad).

Streekdrachtencommissie, coördinatie Dr. Henri Vannoppen.

Ook de Streekdrachtencommissie heeft er reeds een jarenlang traject opzitten en vergadert naargelang wenselijkheid of noodzaak. In 1994 werd het boek 'Streekdrachten in onze gewesten' gerealiseerd, we mogen het gerust ook het standaardwerk noemen op dit vlak. Momenteel wordt er gewerkt aan het tweede boek over streekdrachten. De vergaderingen vinden steeds plaats in het Erfgoedhuis Kortenberg te Erps-Kwerps.

Leden van de Streekdrachtencommissie voor het Erfgoedhuis Kortenberg.

Werkgroep Communicatie, coördinatie Stefaan Haesen.

De nieuwe werkgroep zag het levenslicht op 18 februari en telt momenteel vier leden. Er is veel werk op de plank en de werkgroep kan zeker en vast nog versterking gebruiken. Interne en externe communicatie is een begrip waaronder zowat alles kan gerekend worden dat de vitaliteit van een vereniging kan bevorderen. Jonge communicatieve geesten, door informatica gedreven, mogen niet wachten om zich aan te melden.

WERKGROEP COMMUNICATIE

IVV heeft dus een werkgroep communicatie en dat zal je geweten hebben.

1. Wie is wie ?

Jos Van Eyken is archivaris, heeft ervaring in het maken van tijdschriften en websites. Hij werkt in de drukkerij sector.

Jos De Sloover is begaan met interne communicatie en zal bijdragen leveren voor Volkskunst.

Stefaan Haesen heeft ervaring in het maken van tijdschriften, publicaties en websites. Beroepsmatig bezig met elektronische communicatie en digitale documenten.

Marcel Oelbrandt is zelf drukker geweest, vindt communicatie in elke organisatie belangrijk en zal bijdragen leveren voor Volkskunst.

2. Wat willen we bereiken ?

De voornaamste verwachtingen van de werkgroepleden zijn:

Verbetering van interne communicatie: waar zijn de IVV-medewerkers en werkgroepen mee bezig.

Doorgeven van gerelateerde info aan de IVV- medewerkers.

Meer afwisseling in de inhoud van Volkskunst, zodat we een ruimer publiek kunnen aanspreken.

Ontsluiten van archief voor IVV-medewerkers en voor buitenstaanders.

3. Hoe doen we dat ?

a. Interne communicatie: nieuwsbrief, verslagen werkgroepen, raad van bestuur en algemene vergadering, jaarverslag, begroting, jaaractieplan, intranet, activiteiten, uitnodigingen, documenten, catalogus, voorraad, projectwerking, ... (lijst is nog aan te vullen)

b. Externe communicatie: tijdschrift Volkskunst; publicaties, webstek, persmedelingen, gastbijdragen in andere tijdschriften, ontsluiting van het

Klaus Beitz bestudeerde de votiefschilderijen in Vorarlberg in Oostenrijk. Hij maakte er een inventaris van 280 votiefschilderijen⁽³⁾. De hoogtepunten in Vorarlberg waren de Contrareformatie en de Barok. De votiefschilderijen van de basiliek van Kortenbos behoren ook tot deze periode. Beitz stelde zich de vraag of deze schilderijen realistisch zijn. Wanneer ze realistisch zijn, dan zijn de votiefschilderijen een belangrijke bron voor de regionale 'Kleider-und Trachtengeschichte'. Volgens Beitz zijn de voorstellingen realistisch. De kledij is een zondagskledij, een kledij van kerkgangers. Volgens hem behoren de votiefschilderijen tot de volkskunst en tot de 'visueller Anthropologie'. Mirakelboeken kunnen ons hulp bieden bij de interpretatie van de votiefschilderijen. Soms geven ze ook de sociale achtergrond van de personen, die miraculeus genazen. In Vorarlberg erkende Beitz mannen in streekdracht met lange haren of met een pruik en met een culotte of kniebroek, vrouwen met een juppa of overkleed, met een schort over hun rok, met de typische hoofddekels.

3. Kledij zorgde voor werk

Heel wat beroepen waren verbonden met de kledij: de kleermaker, de kousenmaker, die voor de gebreide kousen zorgde, de mutsenmaakster, de schoenmaker, de oud-kleerkoper, de blijker, die voor het bleken op de bleekweide instond en de dames die voor het onderhoud van de kleding instonden. Het was eigenlijk een ganse economische sector, die hier meespeelde.

4. Van Spaanse smaak naar Franse smaak

In de 17de eeuw zien we de mode ook sterk evolueren: de Spaanse smaak wordt langzamerhand vervangen door de Franse smaak en dan duikt ook de pruikenmaker op. Frankrijk krijgt met de Bourbons (Lodewijk XIII, Lodewijk XIV) ook het overwicht op Spanje met de Spaanse Habsburgers (Filips III, Filips IV, Karel II). De politiek bepaalt de mode. Dat constateerde ik ook in 1986 toen de bekende Nederlandse tekenaar Rien Poortvliet mij advies vroeg voor zijn boek 'Langs het tuinpad van mijn vaderen', dat verscheen in 1987 en waarin hij zijn voorouders wou weergeven in de kledij van de 17de eeuw. Ook voor feestelijke gebeurtenissen verscheen er dan soms een feestkledij b.v. het bruidskroontje dat boven de witte muts gedragen werd bij huwelijken.

5. 32 mirakelen in Kortenbos

In de archieven van Kortenbos vinden we 32 mirakelen terug. De meeste mirakelen spelen zich af in de periode 1637-1651, dus in de baroktijd. Van 18 mirakelen werden votiefschilderijen gemaakt. We behandelen hierbij als voorbeeld drie van deze votiefschilderijen.

6. Het votiefschilderij 'Een kreupel dochterken tot hier ghedraechen gaet ghesondt naer huys'

SPROKKELINGEN

De februari-vergadering van het vendelarchief wordt op de valreep door twee leden minder bijgewoond. Vreugde en verdriet op 11 februari :

Overlijden Lieske Cunen

In Genk overlijdt Lieske Cunen (82), schoonmoeder van Herman Oyen, lid van het Vlaamse Vendelarchief. Lieske hield van het leven en van haar mooie gezin. Het IVV betuigt zijn medeleven aan Herman en de ganse familie Stienaers-Cunen.

Geboorte Ferun Kinne

Diezelfde dag ziet Ferun Kinne het levenslicht. Zij is de eerste kleindochter van Stefaan Haesen, eveneens lid van het Vlaams Vendelarchief. Het IVV deelt in de vreugde, zeker wanneer tijdens de middagpauze van de Algemene Vergadering van 2 maart deze kleine spruit het gezelschap vervoegt.

STREEKDRACHTEN

DE VOTIEFSCHILDERIJEN VAN DE BASILIEK VAN KORTENBOS UIT DE 17DE EEUW OF EEN KLEDINGSBEELD VAN LIMBURG IN DE SPAANSE PERIODE

1. Votiefschilderijen in Europa en in Vlaanderen

Een kostuumhistoricus moet een 4-tal bronnen gebruiken om de geschiedenis van de kleding te geven: de kledingsstukken zelf, de schilderijen, de geschreven documenten en de orale cultuur of de mondelinge overlevering. Tot de schilderijen behoren speciaal de votiefschilderijen. Ze werden in de bedevaartkerken opgehangen als dank voor een bekomen miraculeuze genezing. Votiefschilderijen, ook mirakelschilderijen genoemd, vinden we terug in Beieren (Duitsland), in Oostenrijk, in Zwitserland, in Italië, in Frankrijk, maar ook in Vlaanderen. Je treft ze aan in de basiliek van Halle (Vlaams-Brabant), in de kapel van O.L.Vrouw van Schreiboorn te Gent (Oost-Vlaanderen)⁽¹⁾, in Jezus-Eik ten zuiden van Overijse (Vlaams-Brabant)⁽²⁾, en in de basiliek van Kortenberg (Limburg).

2. De studie van de votiefschilderijen in Oostenrijk

archief, ... (lijst eveneens nog aan te vullen)

4. Verandert er iets ?

Niets en toch alles: we houden dezelfde huisstijl voor interne en externe communicatie.

Ook voor het tijdschrift ? Voorlopig wel, er zijn immers ook financiële beperkingen. En net als vroeger krijg je het vier maal per jaar in je brievenbus: rond 31 maart, 30 juni, 30 sept. en 31 dec... En wou je zelf ook wat kwijt ? Inleveren artikels: 6 weken voor verschijningsdatum.

5. Contactgegevens ?

Stefaan Haesen - E-post:stefaan.haesen@telenet.be

Telefoon:015/314723 - Mobiel:0496/593523

Jos De Sloover - E-post:jozef.desloover@minfin.fed.be

Telefoon:053/786579 - Mobiel:0497/510272

Marcel Oelbrandt - E-post:oelma@skynet.be

Telefoon:09/3483616 - Mobiel:0476/355976

Jos Van Eyken - E-post:josvaneyken@scarlet.be

Telefoon:014/545997 - Mobiel:0476/429890

(jds)

HAALBAARHEIDSTUDIE

In Volkskunst nr 3 van de vorige jaargang schreven we over de haalbaarheidsstudie die het IVV momenteel opmaakt. Er wordt niet alleen onderzocht wat de haalbaarheid van de opdracht van het IVV is, tegelijk wordt nagegaan welke mogelijkheden voor samenwerking er zijn. Dit gebeurt aan de hand van:

- ♦ zestien interviews met organisaties in de eigen sector volkscultuur, of uit sectoren waarmee het IVV in contact komt,
- ♦ en vijftig verenigingen die een schriftelijke enquête toegestuurd kregen.

Onder begeleiding van Kwasimodo, de cel integrale kwaliteitszorg voor het sociaal-cultureel werk, wordt gestreefd naar afwerking van de haalbaarheidsstudie tegen de grote vakantie. De mogelijke projectmatige samenwerkingen die eruit voortspuiten, worden vervolgens geïmplementeerd in een vernieuwd beleidsplan. Daarover hopen wij jou te kunnen berichten in het septembernummer van Volkskunst.

(Lees verder op pagina 10)

VOLKSKUNST-VOLKSCULTUUR

MIDZOMERNACHTSVIERINGEN, SINT JANSVIERINGEN...

EEN BIJZONDERE TRADITIE

*Nu zit de zonne hoog in de hemelstoel
Nu zit de zonne hoog overal.*

*Haal hout en help ons
Hoopt het te gaar alhier;
Haal hout en help ons mee, allemaal!*

*Vliegende vlamme, vlerk van 't zonniewiel,
Vliegende vlamme, vlucht in de hoop!*

Guido Gezelle over het Sint-Jansvuur. (Uit Traditie -10de jaargang – 2)

Tot nog niet zo heel lang geleden was de Sint-Jansviering⁽¹⁾ het zomerfeest bij uitstek; het is niets minder dan een gekerstend heidens midzomerfeest⁽²⁾, een hulde aan de zon... Rond 21 juni beleven we immers de langste dag en bijgevolg ook de kortste nacht. De aarde zet vanaf dan haar baan verder naar de andere kant van de zon en omdat deze hemellichamen scheef staan tegenover elkaar, zal de lichtinvloed van de zon steeds net iets minder worden en dobberen we zachtjes naar de winter toe.

Onze verre voorouders hebben dit "overgangsmoment" altijd op bijzondere wijze gevierd: vanaf de "donkere dagen rond de jaarwisseling" is het grote zonniewiel de steile hemelhoogte heel langzaam opgeklommen, gedreven door de onverstoorbare, steeds weerkerende krachten die het leven in de natuur beheersen. Uiteindelijk triomfeert de zon over duisternis en koude, over ijs, sneeuw, regen en mist want met haar stralen zuigt zij al wat in de grond te kiemen is gelegd omhoog en verlicht en verwarmt ze alles wat de aarde rijk is. De dagen worden extra lang en vol licht, de nachten kort en helder...

Veel kennis over het heelal hadden onze voorouders niet en dat dag en nacht op een bepaald moment precies even lang zijn, zal hen weinig hebben aangesproken. Wat ze wel aan de lijve ondervonden, was dat de dagen in een bepaalde periode altijd iets langer en dan op zeker moment langzaam weer korter werden. De "langste" en de "kortste" dag zijn opmerkelijke en eenmalig voorkomende momenten in een jaarkring, gekenmerkt door "de zon" die zij als "goddelijk" beschouwden. De over-

ten bij elkaar. Ruimtegebrek noodzaakt ons dit regelmatig te beoordelen en tot actie over te gaan. Een groep is immers geen museum en bewaart enkel voor eigen gebruik. Belangrijk is dan wel dat er zorg kan besteed worden aan wat er bewaard wordt.

Weten wat er is, is de basis van het beheren ervan. We moeten enkel bewaren wat nodig is voor de groep. Als er dan toch moet overgegaan worden tot sorteren, dan kan je best eerst dubbels eruit halen. Behouden van het beste exemplaar is de boodschap.

Wat we willen (moeten) verwijderen, kunnen we best proberen onder te brengen bij een bevriende groepering die verzamelen en bewaren wel in haar doelstellingen heeft, een heemkring of een museum. Ook hier duidelijk opmaken of het over een donatie of bruikleen gaat, of de informatie mag openbaar gemaakt worden en dat je de elementen later nog wil gebruiken voor vb. een tentoonstelling. Wat in een museum geraakt, krijg je meestal niet meer terug. Hier worden meestal ook goed door-dachte overeenkomsten ter ondertekening voorgelegd. Na te lezen en goed na te vragen eer tot tekenen over te gaan, is de boodschap. Soms moet je van je hart een steen maken en geef je beter voorwerpen aan een museum in plaats van ze te laten vergaan. Soms wordt zelf iets onderhouden te duur en moet je het overlaten aan specialisten.

(jve)

Wordt vervolgd ...

STUDIEDAG OVER ARCHIVERING: 'ZUURVRIJE SAMENWERKING'

Op woensdag 16 april organiseren Pro Memorie, een project van Heemkunde Vlaanderen, en FARO, Vlaams steunpunt voor Cultureel Erfgoed vzw, een studiedag omtrent "Zuurvrije Samenwerking, Vrijwilligers en professionals in het archieflandschap". De studiedag focust op de relatie tussen vrijwilligers en beroepsmensen die zich bekommeren om archiefzorg.

Praktisch: 16/4/2008, bij FARO, Priemstraat 51, 1000 Brussel. Inschrijving via fax naar 015/20.54.23 of via de website www.helpdesklokaalerfgoed.be, waar je het volledige programma kan bekijken. Kostprijs € 15, op rekeningnummer 068-2218590-33, catering en een infomap met brochure inbegrepen.

ARCHIVEREN

VAN MOOIE DINGEN EN NOG MOOIERE HERINNERINGEN

Waar blijven we met de informatie over optredens, over reizen, boekhoudkundige informatie, foto's, video- en filmopnames, dansbundels, notities van gecreëerde dansen en optredens en nog veel meer? Daarnaast komen nog voorwerpen die we nodig hebben of gehad hebben: kledij, attributen, geschenken en zoals de notarissen zo mooi kunnen beschrijven "alles wat ter plaatse bevonden zal worden".

Wat doen we er mee? Elke groep wordt ooit met deze vraag geconfronteerd bij een verhuis of bij het wisselen van de leiding in de groep. Vaak worden documenten en voorwerpen in een eigen lokaal of bij de leiding thuis bewaard.

Bij overdracht van leiding kunnen er problemen ontstaan. Wat is eigendom van de groep of van de bewaarder in kwestie? Dit is voor sommige voorwerpen duidelijk maar andere zitten in een schemerzone. Meestal wordt afgesproken dat wat aangekocht is door de groep, eigendom is van de groep.

Maar wat doen we met geschenken? Zijn deze voor de groep of persoonlijk voor de leiding van de groep bestemd? Duidelijke afspraken in het bestuur zijn hier van groot belang om later discussie te vermijden.

Soms geeft iemand die vroeger leiding had, of familie ervan, bepaalde voorwerpen aan de groep, maar het kan echter ook zo zijn dat bij een overlijden, de familie ze als eigendom beschouwt hoewel ze eigendom zijn van de groep.

In het eerste geval is het best, om latere discussie te vermijden, deze voorwerpen of documenten te aanvaarden met een donatieformulier. Hierop kunnen de voorwerpen en documenten vermeld worden, maar eveneens een aantekening of het over bruikleen dan wel een schenking gaat.

Om het tweede te vermijden, zou de persoon die voorwerpen van de groep in huis bewaart, best ook een bruikleendocument ondertekenen of er zou minstens een lijst moeten zijn waarop de eigendommen van de groep vermeld staan. Om dezelfde reden is het ook belangrijk aankoopbewijzen te bewaren.

Bewaren, weggeven of afstoten?

In de loop der tijden krijgt elke groep heel wat voorwerpen en documen-

gang (het solstitium) wordt ook wel zonnestilstand geheten (respectievelijk de zomerzonnestilstand rond 21 juni en de winterzonnestilstand rond 21 december). Dat deze unieke momenten in het jaar aanleiding gaven tot bijzondere feesten en gebruiken hoeft dan ook geen verwondering. Het feit dat de zon zich, na de langste dag van het jaar, ineens wendde op haar baan en aan krachten afnam, maakte uiteraard enorme indruk. Een zelfde emotie manifesteerde zich als bij midwinter waarbij de zon, na de langste nacht, aan krachten toenam. Al van bij de aanvang van de "het georganiseerde mensdom" werden beide dagen als feestdagen beschouwd en gingen ze gepaard met allerlei religieus-gekleurde plechtigheden. Vele elementen uit de gebruiken op de feestdag van Sint-Jan stemmen dan ook overeen met die van het oude Germaanse midzomerfeest.

Veel van de symboliek rond de midzomervieringen stond in het teken van de liefde, de erotiek... Meerdere vruchtbaarheidsriten (die eigenaardig genoeg meestal ook gepaard gingen met een dodenverering!) waren aan de orde van de dag... en de nacht. Als hulde aan de zon werden grote vuren aangelegd. Met allerlei rituelen en magische dansen poogde men de goden - en de overledenen (die door de dood ook al iets goddelijks hadden of toch al een stadium dichtbij de goden vertoefden) - gunstig te stemmen om vruchtbaarheid voor mens en dier, voor land en zee af te dwingen. Later werden deze "heidense" feesten binnen het kerkelijk gebeuren geïntegreerd. Oorspronkelijk zouden de Sint-Vitusfeesten⁽³⁾ in de Christelijke kerk de plaats van de midzomerfeesten innemen, later werden dat de Sint-Jansvieringen.

Wanneer de Sint-Jansvieringen precies in zwang kwamen, kon niet uitgemaakt worden. Maar blijkbaar vond men later Sint-Pieter toch wel belangrijker (hij moet dan ook de hemelpoort openmaken, dus kon je maar beter goed met hem staan), zodat Sint Jan op zeker ogenblik een beetje in het vergeethoekje belandde. Meer en meer werden de Sint-Jansfeesten vervangen door de Sint-Pietersfeesten, wat in Vlaanderen misschien ook verklaard zou kunnen worden door de ligging aan zee... (Sint-Pieter, als visser, is de patroonheilige van de zeevaarders).

Waarschijnlijk is echter het religieus fanatisme in de 15de, 16de eeuw er de oorzaak van dat Sint-Jan in de katholieke Nederlanden – en dan vooral in Vlaanderen - van zijn voetstuk werd gehaald en Sint-Pieter naar voor werd geschoven... Want toch ...baat het niet, het schaadt ook niet en met al die bovennatuurlijke toestanden weet je maar nooit. De meeste Sint-Jansgebruiken waren immers animistisch (betreffende de verering bij natuurvolkeren van geesten van overledenen die in levensloze voorwerpen zijn overgegaan). Maar ook, door Sint-Pieter openlijk te gaan eren, werd de bijzondere verbondenheid met de Rooms-Katholieke Kerk extra beklemtoond. Sint-Pieter wordt immers gezien als de eerste

paus van de Rooms-Katholieke kerk en ten tijde van de godsdienstoorlogen in de Lage Landen kon dat tellen, en dat terwijl Sint-Jan vooral door de protestanten in zijn functie van “voorloper” werd gehuldigd.

Alhoewel deze rituele feesten door onze voorouders dus zeer ernstig werden genomen, zijn zowel de Sint-Jans- als de Sint-Pietersfeesten

later geëvolueerd tot kinderfeesten. Veel van de oorspronkelijke grotemensen-activiteiten werden door het jonge volkje “gekopieerd”. Van de oorspronkelijke symboliek en inhoud ging veel verloren, soms valt nog moeilijk te achterhalen waarom bepaalde gebruiken ooit ingang vonden of wat het initiële doel was... In de huidige samenlevingscontext hebben die traditionele elementen dan ook nog slechts een te verwaarlozen betekenis, zijn het nog enkel “folkloristische” bedoeningen. Toch blijft het boeiend uit te zoeken hoe onze Westerse cultuur, onder andere via deze gebruiken, vorm en inhoud heeft gekregen... En dan loont het evenzeer de moeite deze tradities op een of andere manier in ere te houden opdat dit stukje levend verleden ons meer inzicht zou verlenen in het overweldigend heden...

Johannes, Jan komt uit het Hebreeuws (Johôchânân) en betekent: Jehovah (Jawêh) schenkt of is genadig, erbarmt zich. Godsgeschenk, genadekind... Johannes De Doper was voor vader Zacharias (een priester) en moeder Elisabeth (een nicht van Maria, de moeder van Jezus) immers een geschenk uit de hemel. Ze hadden de hoop op een kind al lang opgegeven. Vader Zacharias, die ondanks een voorafgaande goddelijke toelichting door een engel (Gabriël), niet wilde geloven dat zijn al sinds lang steriel gebleken echtgenote op hoge leeftijd toch nog zwanger was geworden, werd dan ook letterlijk met stomheid geslagen (door God gestraft!) (Lucas 1,5 - 25). Pas toen de reinigingsperiode na de geboorte voorbij was en het kind ter besnijdenis naar de tempel was gedragen - en nadat de vader de naam van de boreling (hem bij de goddelijke tussenkomst opgelegd) op een tablet had genoteerd - werd Zacharias opnieuw het spreekvermogen verleend. Dit verhaal zou ontstaan zijn om een andere - dan evenwel een maagdelijke! - conceptie aan te kondigen van nog veel meer belang: die van Jezus Christus.

polka's, walsen en kadrils. Zeer internationaal bekende klarinettenbouwers in ons land waren o.a. Tuerlinckx en Steeghmans in Mechelen, Rottenburgh in Brussel en Raingo in Bergen.

Merkwaardig ook dat in de 19de eeuw de schuiftrombone, al bekend en verspreid in de middeleeuwen, een heropleving kende en vaak in spelemansorkesten terug te vinden was; later bijgestaan door de kornet, een ander koperblaasinstrument. Ook de bugel en de tuba kwamen soms de speelschaar versterken.

Maar met de uitvinding van het diatonisch accordeon rond 1820 begon voor de volksmuziek in de meeste Europese regio's een nieuw hoofdstuk. Heel vlug wist “de piano van de kleine man” zich in te burgeren in de ensembles en er zelfs een zeer belangrijke plaats in te verwerven. Het instrument bood ook veel mogelijkheden in de begeleiding van de volkse dansen en als solo-instrument. Het werd hét instrument bij uitstek van de speelman. De permanente aanpassingen en verbeteringen boden steeds meer kansen en mogelijkheden. Waar er in den beginne wat meewarig werd op neergekeken in de klassieke muziekkringen, is de accordeon vandaag zelfs opgenomen in de rangen van symfonische orkesten.

De of het accordeon heeft echter meer namen. Zo spreekt men ook van een harmonica, trekzak, open-en-toe, buikorgel, trek-orgel, schippersklavier, speel-boek en boekorgel. In korte tijd groeide het uit tot het speelmansinstrument bij uitstek.

Lang even populair was het fluitje van een cent. Maar in die ‘blekken’ orkesten gebruikte men ook de meest uiteenlopende ritme-instrumenten als de triangel, kleppers, lepels, belletjes, kleine trom, rammelaar en dzingel, een onovertroffen fantasierijk lawaaituig.

Tot rond de Eerste Wereldoorlog animeerden dergelijke orkestjes heel veel cafébals. Sporadisch treffen wij meer elementen vandaag ook nog wel aan.

Eddy Picavet

Bronnen van de illustraties:

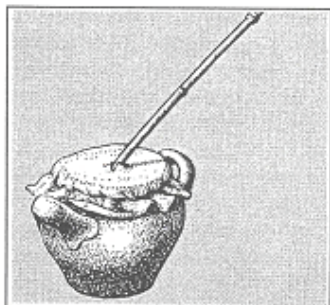
- (1) “Zeg kwezelken, wilde gij dansen” van T. Marievoet en F. Tas (1978);
- (2) “Encyclopedie van muziekinstrumenten” van R. Midgley e.a. (1976).
- (3) Internet.

wisseling. Vandaag kent ze een merkwaardige heropleving.

Dat mag ook gezegd van de hommel die eigenlijk thuis hoort in de grote familie waartoe zowel de primitieve Perzisch-Turkse ahn als de geëvolueerde Zither uit de Centraal-Europese landen behoort (Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland). In onze streken werd hij vooral na de Eerste Wereldoorlog zeer populair. Hij werd vooral bespeeld in de intieme huiskring, maar vond ook onder de naam blokviool zijn weg naar grotere ensembles.

Ook de rommelpot werd—en wordt nog—bespeeld over heel Europa. Bij ons was hij het begeleidingsinstrument bij uitstek van de bedelzangers die rond de jaarwisseling en de Goede Week rondtrokken. Ook vastenavondzotten liepen met de rommelpot.

In West-Vlaanderen noemde men hem goebe; in de Brabantse Voervallei sprak men over prospot. Andere benamingen: foekepot, rautelpot, brompot, voenkpot of ook wel kettemoer.

Meestal werd—en wordt nog— de riet- of kempstok vastgebonden in de langs binnen ingestulpte varkensblaas. Met de natte hand wrijft men dan langs de stengel. Ook wordt het membraan gewoon doorboord; het stokje wordt dan in en uit het gat geduwd.

Heel dikwijls was daar ook nog een bombas bij of een gestreken boog met een varkensblaas als resonantie-ruimte. Rommelpot en bombas lieten een gelijkaardig eentonig gebrom horen. Men vindt beide terug op afbeeldingen met gemaskerde vastenavondzangers.

Nog een universeel bekend instrument is de mondharp. Al in de 15de eeuw leurdten de marskramers bij ons met pompen of mondharpes, die wel eens bij de plaatselijke ambachtslui werden vervaardigd maar meestal uit Oostenrijk, Italië of Engeland kwamen. De mondharp werd vanaf de 18de eeuw een jongensspeeltuigje.

Naast de typische volksinstrumenten kwamen nog een aantal speeltuigen voor die ontleend waren aan het klassiek instrumentarium. Vanaf de 18de eeuw werd de doedelzak vervangen door een viool, veelal bijgestaan door de cello. In de vorige eeuw nam de contrabas op zijn beurt de plaats van de cello in.

Toen de klarinet, ook al in de 18de eeuw, haar intrede deed, bood zij heel wat virtuoze mogelijkheden; vooral bij de uitvoering van de typische

De feestdag van Sint-Jan behoort tot de zogenaamde "lotdagen"; dat zijn dagen die invloed uitoefenen op de toekomst van de mens, op het welslagen van de oogst, op het gedijen van het vee en op het weer⁽⁴⁾.

Sint-Jan en Jezus zijn de enige heiligen, van wie de verjaardag wordt gevierd⁽⁵⁾. Van andere heiligen wordt de sterfdag herdacht, omdat zij dan tot de hemel toetraden. Het feest van Johannes wordt ook wel "het kerstfeest van de zomer" genoemd⁽⁶⁾. Oorspronkelijk werd de geboortedag van Sint-Jan gevierd rond Epifanie (6 januari), zoals in de Oosterse kerk: in Byzantium vierde men het feest op 7 januari, terwijl Egypte dat in de vierde eeuw op 5 januari deed. De koppeling van Johannes de Doper aan Midzomer werd heel bewust vanuit Rome doorgevoerd om de heidense feesten rond midzomer te kerstenen⁽⁷⁾. Samen met Sint-Jan de Evangelist (27 december) vormde Sint-Jan de Doper de christelijke versie van de as Midwinter/midzomer waar omheen zich het "heidense jaar" wentelt. Deze twee Sint-Jannen verhouden zich dan ook op dezelfde wijze tot elkaar als het dubbelkoppige Janushoof uit de Romeinse traditie.

(jds)

Volgende keer ... Sint-Jan ten dans.

Noten:

- (1) "Sint Jan te middezomere": de feestdag van Sint Jan, Sint Jan de Doper, of Johannes de Doper valt in de Christelijke kalender op 24 juni.
- (2) De term "midzomer" wordt al vanaf de vroege middeleeuwen in alle Germaanse talen geattesteerd. In het oudengels werden middum sumere, midde sumeran, middansummer, middle sumor, midesomer en nog andere plaatselijke varianten gebruikt. Deze benamingen wijzen erop dat het zomersolstitium niet het begin van de zomer markeert, maar het midden van de zomer. Midzomer valt immers midden tussen het punt waar het vee van stal gehaald en tussen de vuren geleid wordt (begin mei) en het begin van de oogstfeesten. (Traditie - Tijdschrift over Germaanse en Keltische cultuur en spiritualiteit, jg 10 nr 2 blz. 26)
- (3) De feestdag van Sint-Vitus of Sint-Veit valt op 15 juni.
- (4) Het zijn Pasen, Midzomer, Midwinter, Dertiennachten, Nieuwjaar, Driekoningen, Lichtmis, Sint-Matthijs, Sint-Jakob en 21 maart.
- (5) Folkloristisch Woordenboek van Nederland en Vlaams België – Uitgegeven door Batavia G.B. Van Goor Zonen's Uitgeverij N.V. 's Gravenhage – 1949. Samengesteld door K. Ter Laan.
- (6) Van Allerheiligen tot Sint Jutemis – Achtergronden van onze feestdagen. uitgegeven door Kosmos.Z&K, Utrecht, Antwerpen, 1994 – Auteur: Inez van Eijk.
- (7) Traditie- Tijdschrift over Germaanse en Keltische cultuur en spiritualiteit .

(Vervolg van pagina 5)

Hier het lijstje van de zestien geïnterviewde organisaties, met ernaast het decreet waarop deze erkend zijn:

ORGANISATIE	DECREET
1 TraVo vzw – Traditionele Volksmuziek	
2 VVKB vzw – Vlaamse Volkskunstbeweging	
3 Erfgoedcel Waasland	Erfgoed
4 Muziekmozaïek	Amateurkunsten
5 Danspunt vzw	Amateurkunsten
6 Sportimonium vzw	Volkscultuur
7 Danskant vzw	Jeugd
8 LVG vzw—Limburgs Volkskundig Genootschap Volkscultuur	via Volkskunde Vlaanderen
9 VVG vzw – Vlaamse Volkskunstgemeenschap	-
10 FVHS vzw—Federatie van Vlaamse Historische Schuttersgilden	Volkscultuur
11 VCV vzw – Vlaams Centrum voor Volkscultuur	Volkscultuur
12 Volkskunde Vlaanderen vzw	Volkscultuur
13 Muziekscholen (folkafdelingen)	Onderwijs
14 Heemkunde Vlaanderen vzw	Volkscultuur
15 Hoge Gildenraad der Kempen vzw Volkscultuur	via Volkskunde Vlaanderen
16 Europeadecomité Vlaanderen vzw	-

ANTWERPEN DANST ER(F)GOED

Op zaterdagavond 12 april 2008, om 20u, brengen een 25-tal Antwerpse volkskunstgroepen ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van VVKB Gouw Antwerpen en van VVKB De Karekiet uit Puurs het totaalvolkskunstprogramma “Antwerpen danst er(f)goed” waarin volksdans, -muziek, -zang en vendelspel worden verweven tot één volkscultureel geheel. Het programma focust op: Antwerpse feesten, Antwerpen vol contrasten en Antwerpen in beweging.

Plaats van afspraak:

Theaterzaal CC de Kollebloem, Kloosterhof 2, 2870 Puurs

Regie en coördinatie:

Kris De Smet, Dirk De Coninck en Erik Luypaert.

Toegangsprijzen:

in voorverkoop (1 consumptie inbegrepen): 10 euro, 7 euro voor kinderen onder 12 jaar.

aan de kassa: 12 euro, 7 euro voor kinderen.

Info:

André Dewitte, Molenstraat 27, Puurs, 03/889.58.46, en www.vvkb.org

dig geplaatste bourdons die veelal in één enkele houder zitten en tegen de linker-schouder rusten. Later (17de en 18de eeuw) vindt men in onze contreien nog een ander type met een cilindrische melodiepomp en drie bourdons, die meer gemeen hebben met de Schotse Lowland small pipe en de Estse torupill.

In de 18de eeuw ruimt de doedelzak stilaan plaats voor de viool. Toch houdt hij evenwel stand tot na de eeuwwisseling in o.m. de Noorderkempen en de provincie Oost-Vlaanderen (Ronse).

Hoewel de benaming doedelzak in Vlaanderen algemeen bekend is, spreekt men soms ook nog over de pijpzak, de muzzel, de moezelzak of zelfs de muisjosak.

Een ander instrument dat in onze contreien lange tijd werd gebruikt om dansen te begeleiden, was de éénhandsfluit. Een blokfluittype met meestal slechts 3 vingergaten, waarvan er 1 achteraan en 2 vooraan waren geplaatst. Hoewel uiterst eenvoudig van constructie, bood ze uitgebreide muzikale mogelijkheden door de toegepaste overblaasstechniek. De muzikant bespeelde de fluit met de linkerhand en sloeg een trom met de rechterhand. Na 1550 verloor lariteit en deed het duo zijn intrede.

De kleine dwarsfluit of zijn doordringende, schikt voor de muzikale activiteiten zoals gangen. Tambour en de hoogtepunten van ven op. Die traditie is maal uitgestorven, vandaag nog de fijfer en trommelaar op in de Fiertel. Ook in Mater begeleiden ze de narrendansen tijdens de jaarlijkse Sint-Amelbergaommegang.

fijfer bleek omwille van schrille toon uiterst gele omlijsting van openprocessies en omme-fijfelaar luisterden ook het Brabantse gildenle-in feite nog niet helemaal in Ronse stappen

Op meer volkse taferelen van o.a. Breugel vinden wij ook de draailier terug. Opvallend dat ze meestal bespeeld werd door rondtrekkende blinde lieremannen. De Vlaamse draailieren, meestal peervormig, werden vaak gebruikt door spelemannen om dansen te begeleiden. Ze bleven in onze gewesten sporadisch verspreid tot kort voor de voorlaatste eeuw-

VOLKSMUZIEK

UIT HET MUSEUM VAN VOLKSINSTRUMENTEN... VAN PIJPZAK TOT TREKZAK OF OPEN-EN-TOE!

Levende muziek ter begeleiding van dans. Meer zelfs, dansers die letterlijk naar de pijpen van de muzikant(en) dansen! Het was - en is nog steeds — een voorwaarde voor een geslaagd volkskunstopptreden. We lazen hierover een artikel van de hand van Eddy Picavet in 'De Driesprong' nr. 3/2007. Dank aan Eddy, de redactie van 'De Driesprong' en de VVKB om dit artikel in 'Volkskunst' te mogen overnemen. Een gewaardeerde vorm van samenwerking!

Je ziet het wel vaker en zeker bij ons ... volksdansgroepen die een geluidsinstallatie – al dan niet op een karretje gemonteerd – achter zich aansleuren. Voor stoeten kunnen daarbij valabele argumenten gelden. Men zal maar met twee blokfluiten en een viool vlak achter een fanfare een stoetdans te begeleiden hebben en bij overmaat van ramp gevolgd worden door een modern trommelkorps. Maar bij een zaaloptreden b.v. of op de binnenkoer van een boerderij bij een oogstfeest laten dansen op de tonen van een muziekinstallatie ... Ik heb dat altijd een beetje zielig gevonden ... De speelman vormt een wezenlijke schakel in het geheel. Hij is het die het tempo aangeeft, de mogelijke ritmewisselingen ondersteunt, de dans een echt levendig elan geeft. Hij is veelal de muzikale duizendpoot. Vandaar de grote verdienste van een speelman en de uitzonderlijke betekenis die hij voor een dansgroep uitstraalt.

Want dansen zonder muziek lijkt schraal, zonder veel ziel en niet zo aantrekkelijk. Vandaar dat men van oudsher steeds de muzikale begeleiding heeft gekoesterd als een wezenlijk element in het uiten van zijn levensvreugde, zijn gezellig samenzijn, zijn samen belijden of zich samen verblijden.

Al in de 14de eeuw vinden wij de doedelzak terug met een konische melodiepijp en één grote bourdon. Tijdens de ommegang in Dendermonde van 1477 telde men onder de 71 deelnemende muzikanten liefst 28 doedelzakspelers.

De bloeiperiode ligt echter wel in de 16de en de 17de eeuw. De instrumenten hebben dan meestal één konische melodiepijp en twee evenwij-

ERFGOEDDAG 13 APRIL 2008

IVV STELT VERNIEUWE BUNDEL VENDELTERMEN VOOR

De media zullen je, beste lezer(es), zeker al geïnformeerd hebben dat op zondag 13 april de landelijk georganiseerde Erfgoeddag plaats heeft met als thema 'Wordt verwacht'. Als erkende organisatie voor gethematiseerde volkskunde kan het IVV hierbij niet ontbreken. Vorig jaar werd in Nieuwpoort, ter gelegenheid van Erfgoeddag, de bundel 'van Visser, Kapers en Matrozen' voorgesteld.

Dit jaar presenteren we de vernieuwde bundel 'Vendeltermen'. Deze bundel was na eerdere uitgaven in 1987 en 1993 dringend aan herziening toe. Een aantal termen dienden geherformuleerd te worden en nieuwe termen werden toegevoegd.

Plaats van afspraak is de Heirbrugmolen, Heirbrugstraat 162 te Lokeren. In samenwerking met de plaatselijke molenvrienden van 'Levende Molens' is een echte feestnamiddag in elkaar gebokst.

Tijdens het programma van 14u tot 17u30, kan je doorlopend genieten van Lokerse paardenworst, erkend als volkscultureel erfgoed, meulenbrood en Lokerse peperkoek. Voor de kinderen is er een springkasteel.

In het molenmuseum onder de molen wordt om 14u de vernieuwde 'Vendeltermen' voorgesteld, en is er verder doorlopende voorstelling van opnames van vendelspelen, volksdansvoorstellingen en folklorefestivals.

Op het terrein voor de molen treedt om 15u en 16u30 vendeliers- en volkskunstgroep Tijl Uylenspiegel uit Sint-Katelijne-Waver op.

Van volkskunst 'wordt verwacht' dat het verder leeft in een snel evoluerende maatschappelijke context. Kom dat zien op 13 april in Lokeren! Voor meer info surf naar:

www.erfgoeddag.be
www.instituutvlaamsevolkskunst.be
www.levendemolens.be
www.tijl-uydenspiegel.be

BUITENKANS !

Ter gelegenheid van Erfgoeddag 2008 doet het IVV een speciaal aanbod aan de bezoekers tijdens de erfgoeddag, **de lezers van Volkskunst** en de bezoekers van de webstek.

Een pakket van zeven dansbundels kan tot 30 juni 2008 aangeschaft worden aan de uitzonderlijke prijs van 20 euro!

Het pakket omvat:

de traditionele bundels:

- ♦ **Hoogstraten**, met o.a. Hoogstraatse Galop, Karnaval en Meiboombdans,
- ♦ **Midden-Brabant II**, met o.a. Franse Polka en Kadril van Putte,
- ♦ **Noorderkempen**, met o.a. Draaiende Winden en Steltendans,
- ♦ **Dansen uit Vlaanderen**, met o.a. Rozekensdans en Piepeldans,

en de bundels met nieuwe creaties:

- ♦ **Dans Nu 3**, met o.a. Dans rond de Schout en Kermisdans van Rupelmonde,
- ♦ **Dans Nu 4**, met o.a. Draden Spinnen en De Loere,
- ♦ **Dans Nu 5**, met o.a. Dans voor Drie, Kantklossen en Vierkante Ronde.

Portkosten:

- ♦ geen
indien afgehaald bij onze medewerker Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven, 03/475.12.05
of op het secretariaat: Markt 40 bus 4, 9160 Lokeren, 0476/355.976.
- ♦ 5,50€
indien toe te sturen per postpakket.

Betalingen:

- ♦ op bankrekening 416-3079451-83 van IVV vzw, Dorpsstraat 83, Stekene.

VENDELTERMEN UITGAVE 2007

20 jaar geleden verscheen de eerste uitgave van de brochure 'Vendeltermen'. Dit was een eerste bundeling van begrippen en terminologie om vendelreeksen te beschrijven. Tevoren werd er, binnen de verschillende organisaties waar het vendelen werd beoefend, een verschillende terminologie gebruikt, die vooral mondeling werd doorgegeven. Verschillende organisaties hanteerden soms een andere term voor dezelfde uitvoering, of omgekeerd. Dat maakte het samen vendelen van vendeliers uit verschillende organisaties niet gemakkelijk.

Tegelijk bracht het Vlaamse Vendelarchief, werkgroep van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst, ook het bundeltje 'Vendel Nu 1' uit: een eerste uitgave met 4 nieuw gecreëerde vendelspelen.

20 jaar later telt de reeks 'Vendel Nu' reeds 6 bundels. De oude volkskunst van het vendelzwaaien heeft zich in deze periode verder blijven ontwikkelen in Vlaanderen. Nadat de eerste herdruk van 'Vendeltermen' (1993) uitgeput was, drong een herwerking zich op.

Sommige termen werden anders geformuleerd, om ze beter te verklaren of omdat er ook nog andere combinaties mogelijk bleken, mogelijkheden waarmee de eerdere beschrijving nog geen rekening hield. Er werden ook nieuwe termen bijgevoegd. De indeling werd eveneens aangepast. Er is wel op gelet dat alle reeksen, die in eerdere

uitgaven van het IVV reeds beschreven waren, ook met deze nieuwe termenbundel nog leesbaar blijven.

De medewerkers van het Vlaams Vendelarchief hopen dat deze vernieuwde brochure haar nut zal hebben voor het beschrijven van vendelreeksen en voor de opleiding van vendeliers.

Frans De Schutter

Ook de 'Vendeltermen Uitgave 2007' en 'Het Vliegende Vendel' zijn tot 30 juni 2008 te koop aan uitzonderlijke prijzen ! Pakketprijs is slechts 15 Euro (portkosten zoals hiernaast).